

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

ВОЛКОВ С. В.,

аспірант відділу дослідження проблем
кримінально-виконавчого права
(Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії
правових наук України)

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.37>

ПРИНЦИПИ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

У статті проаналізовано принципи гуманітарної допомоги. Автор розглянув документи національного законодавства, результати партнерства Альянсу Основного стандарту надання гуманітарної допомоги проекту «Сфера», групи URD та Інституту дослідження конфліктів і гуманітарної діяльності (ІЕСАН), документи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Автор зазначив, що кримінологічне дослідження злочинності в царині гуманітарної допомоги передбачає ретельне вивчення принципових положень в означеному напрямку. Констатовано, що в національному законодавстві чітко не визначено принципи гуманітарної допомоги.

Автор зазначив, що головний мотив надання гуманітарної допомоги як діяльності – врятувати життя, полегшити чи попередити страждання та забезпечення права людини на гідне життя. З цього мотиву формуються принципи гуманітарної допомоги.

Автор підтримує ініціативу розробників проекту «Сфера» щодо розділення принципових положень на групи стосовно якості і стосовно підзвітності. Спільними принципами у статті визначено такі: гуманності (фундаментальний), незалежності, єдності та універсальності. У статті зазначено про те, що Міжнародне гуманітарне право акцентує увагу на нейтралітет, у той час Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця акцент робить на нейтральності, що обумовлено самою ідеєю цього руху. В налагодженні гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів варто цьому приділити особливу увагу. Спільними є принципи неупередженості, незалежності. Потребують додаткового розроблення принципи інклюзивності, недискримінації.

Перспективою подальшого розроблення заявленої теми визначено кримінологічний аналіз відповідності надання, розподілу, використання гуманітарної допомоги цим принципам і міри їх реалізації в організаціях, які опікуються гуманітарною допомогою в реаліях українського сьогодення, інтегрування принципів гуманітарної допомоги з професійною етикою надавачів, отримувачів і бенефіціаріїв гуманітарної допомоги.

Ключові слова: кримінологічний аналіз, принцип, міжнародне гуманітарне право, гуманітарна допомога, стандарт надання гуманітарної допомоги.

Volkov S. V. Principles of humanitarian aid

The article analyzes the principles of humanitarian aid. The author considered the documents of national legislation, the results of the partnership of the Alliance of the Basic Standard of Humanitarian Aid to the "Sphere" project, the URD group and the Institute for the Study of Conflicts and Humanitarian Activities (IECAH), documents of the International Red Cross and Red Crescent Movement.

The author noted that the criminological study of crime in the field of humanitarian aid involves a thorough study of the principles in this direction. It was established that the principles of humanitarian aid are not clearly defined in the national legislation.

The author noted that the main motive of humanitarian aid as an activity is to save lives, alleviate or prevent suffering and ensure the human right to a dignified life. The principles of humanitarian aid are formed from this motive.

The author supports the initiative of the developers of the Sphere project to divide the principles into groups related to quality and accountability. The following common principles are defined in the article: humanity (fundamental), independence, unity and universality. The article states that International Humanitarian Law emphasizes the principle of neutrality, while the International Red Cross and Red Crescent Movement emphasizes neutrality, which is due to the very idea of this movement. In establishing humanitarian aid during armed conflicts, special attention should be paid to this. The principles of impartiality and independence are common. The principles of inclusiveness and non-discrimination require additional development.

The prospect of further development of the stated topic is defined as a criminological analysis of compliance with these principles and the degree of their implementation in non-governmental organizations that take care of humanitarian aid in the realities of the Ukrainian present, integration of the principles of humanitarian aid with the professional ethics of providers and beneficiaries of humanitarian aid.

Key words: *criminological analysis, principle, international humanitarian law, humanitarian aid, standard of humanitarian aid.*

Вступ. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну призвело до значної гуманітарної кризи, процесні процеси і наслідки якої відчуються в усій цивілізованій Європі. В контексті цієї глобальної проблеми актуальним видається дослідження принципів надання гуманітарної допомоги. В реаліях сьогодення синтезування принципових положень в організації, наданні, отриманні, розподілі і використанні гуманітарної допомоги сприятиме утвердженню демократичних цінностей, верховенства права задля всебічного забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Це, у свою чергу, сприятиме не лише захисту соціальних інтересів, але передусім допоможе Україні у відновленні і зміцненні стійкості.

Постановка завдання: проаналізувати принципи надання гуманітарної допомоги через призму національного законодавства, Основного стандарту надання гуманітарної допомоги, результатів партнерства Альянсу Основного стандарту надання гуманітарної допомоги проекту «Сфера», групи URD та Інституту дослідження конфліктів і гуманітарної діяльності (IECAH), Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Результати дослідження. Кримінологічне дослідження злочинності в царині надання гуманітарної допомоги передбачає ретельне вивчення принципових положень в означеному напрямку. Вивчення матеріалів дослідження [1; 2; 10] засвідчило, що об'єднувальним системоутворювальним принципом гуманітарної допомоги визначено принцип гуманності та гуманітарного обов'язку. Принцип гуманності як такий є основоположним в Міжнародному гуманітарному праві, по суті означає необхідність вимоги гуманного ставлення до осіб, які не беруть участі або припинили брати участь у збройному конфлікті [12]. Поділяємо висновки багатofакторного аналізу поняття гуманності, зроблені П. Ковальовим. У частині

ототожнення цього терміну автор наголосив на єдності з явищем людяності, любові, уваги до людини, поваги особистості, доброго ставлення до всього живого, коли людина визнається головною цінністю і на неї покладається як наслідок так само висока міра відповідальності [5]. Саме аспект відповідальності як необхідного компонента гуманності в значенні людяності у контексті принципів гуманітарної допомоги, на наш погляд, набуває особливого значення.

Законом України «Про гуманітарну допомогу» категорія «принцип» згадується один раз у статті 10 у контексті порядку надання Україною гуманітарної допомоги іншим державам, зокрема, «керуючись гуманними принципами» [4]. Гуманність, загальновідомо, є одним з базисів права, означає визнання цінності людського життя, права людини на щастя, захист, безпеку, розуміння і розвиток здібностей. Головний мотив гуманітарної допомоги як діяльності – врятувати життя, полегшити чи попередити страждання та забезпечення права людини на гідне життя.

Хоча згідно з чинним національним законодавством гуманітарна допомога може бути складником благодійництва, у разі якщо не суперечить статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [3], однак в цьому Законі так само не конкретизовано принципів положення.

Спираючись на основоположний принцип гуманності, Гуманітарною Хартією конкретизовано правові засади принципів забезпечення захисту для забезпечення права на життя з гідністю, права на отримання гуманітарної допомоги, права на захист, права на безпеку [2]. Цей блок прав визначає категорію якості гуманітарної допомоги. Друга категорія – підзвітності гуманітарної допомоги – передбачає забезпечення відповідності цілям, забезпеченню балансу змісту, витрат і цінової політики на товари, які можуть бути віднесені до груп гуманітарної допомоги. Підзвітність осіб, які надають, отримують, розподіляють гуманітарну допомогу, передбачає дотримання принципу прозорості і публічності (залученість різних груп до прийняття рішень), що сприятиме підвищенню ефективності управління, оцінювання результатів, відповідне внесення змін за потребою для кращого задоволення нагальних потреб людей – набувачів гуманітарної допомоги. У цьому ключі вкрай актуальним для України є створення умов, коли важливе не лише розмежування на бенефіціаріїв і жертв, а творення когорти суб'єктів, учасників обігу гуманітарної допомоги. Це сприятиме поступальному відновленню і зміцненню стійкості в місцях, де гуманітарна криза набула ознак довготривалості. Внаслідок цього зростають потреби, збільшується потреба дотримання принципу інклюзивності гуманітарної допомоги, що для України є новим. Відповідно до звіту Генерального секретаря ООН «Порядок денний для людства», визначено, що принцип інклюзивності має переслідувати такі алгоритми гуманітарного реагування, щоб сприяти зниженню обсягів переміщення людей, забезпечити підтримку біженців і мігрантів, подолати прогалини в освіті, не допустити сексуальне і гендерне насилля [6].

У цьому аспекті гуманітарна допомога супроводжується обов'язком іншої сторони конфлікту не перешкоджати і не відмовляти наданню такої допомоги, спрямованої на порятунок життя.

Основний стандарт надання гуманітарної допомоги, сформований в результаті проєкту «Сфера», групи URD та Інституту дослідження конфліктів і гуманітарної діяльності (ІЕСАН) визначає принципи гуманітарної діяльності: гуманність, неупередженість, незалежність, нейтралітет. Ці принципи реалізуються через зобов'язання, критерії якості, основні дії, обов'язки організації з надання достатнього харчування, води, одягу, житла, медичного огляду [2].

Основний стандарт надання гуманітарної допомоги визначає дев'ять зобов'язань і відповідні критерії якості [2]. На підставі їх вивчення можемо виокремити низку принципів, а саме: актуальності і відповідності потребам тих громадян і осіб, які постраждали від надзвичайних ситуацій або конфліктів. Цей принцип ще ототожнюється з поняттям безсторонності, перетинається із принципом недискримінації, згідно з яким ніхто не може отримати відмову в гуманітарній допомозі за підставою віку, статі, раси, кольору шкіри, етнічної

приналежності, сексуальної орієнтації, мови, релігії, віросповідання, інвалідності, стану здоров'я, політичних чи інших переконань, національного, соціального походження.

Наступний принцип своєчасності та ефективності надання гуманітарної допомоги, що виражається в підтримці людини у її прагненні зберегти і захистити свою гідність, апріорним є цільове призначення будь-якої гуманітарної допомоги (адресність – ознака відповідно до національного законодавства).

Принцип прозорості передбачає безвідмовний розгляд скарг учасників обігу гуманітарної допомоги і автоматизацію права на апеляцію.

Принцип всебічності і координованості об'єднує зобов'язання «громадяни й особи, які постраждали від надзвичайних ситуацій або конфліктів, завдяки гуманітарній діяльності захищені від негативних наслідків, більш підготовлені, стійкі, менш уразливі (зобов'язання 3), знають свої права та обізнані щодо допомоги, на яку мають право, а також мають доступ до інформації та беруть участь у прийнятті важливих для них рішень (зобов'язання 4), отримують скоординовану всебічну допомогу (зобов'язання 6)» [2].

Варто зазначити, що аналітичний звіт проблемних питань у сфері здійснення гуманітарної допомоги в Україні команди урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції» саме акцентує увагу на принципах прозорості, всебічності і координованості [1]. Під час збройного конфлікту, що призвело до гуманітарної кризи в Україні, має діяти окрема правова норма задля забезпечення прав осіб, які не беруть участі в такому конфлікті [7; 9; 10]. Зокрема, Женевські конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до них 1977 року покладають зобов'язання на сторони міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів. Принципи, які визначаються контекстно міжнародного гуманітарного права апріорно визначають значущість загальної недоторканності цивільного населення: принцип розмежування між цивільним населенням і комбатантами, цивільними об'єктами і військовими; принцип пропорційності у використанні військової сили і заходів безпеки при нападі; принцип невикористання зброї невибіркової дії або зброї, яка завдає людям надмірні каліцтва, спричиняє страждання; принцип неупередженості допомоги постраждалим [7]. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця визначає сім принципів своєї діяльності: гуманності, неупередженості, нейтральності, незалежності, добровільності, єдності та універсальності [10]. Принцип єдності по суті поглинає принцип прозорості і відкритості, містить елементи недискримінації. Принцип універсальності поглинає ідею колективної відповідальності, своєчасності і ефективності.

Таблиця 1

Принципи гуманітарної допомоги

Гуманності	
Стосовно якості:	Стосовно підзвітності, організації, здійснення, зворотного зв'язку
Неупередженості	Прозорості, відкритості, публічності
Нейтралітету	Добровільності
Незалежності	
Актуальності, відповідності потребам тих, хто такої допомоги потребує	Всебічності і координованості
Безсторонності, адресності, недискримінації	Своєчасності та ефективності
Інклюзивності	Нейтральності
Єдності та універсальності	

В таблиці 1 пропонуємо авторську візуалізацію узгодження принципів гуманітарної допомоги на підставі огляду національного законодавства, Основного стандарту надання гуманітарної допомоги проекту «Сфера», Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Висновки. Отже, матеріали з обраної проблематики засвідчили, що на теперішній час немає завершеної позиції щодо виокремлення принципів надання гуманітарної допомоги. Це призводить до різночитань як трактування суті, так і організаційних, технологічних аспектів власне самої гуманітарної допомоги. У цьому закладено системний характер причин і чинників поширення злочинності в царині гуманітарної допомоги, зростання корупційних ризиків. Неточність, розпорошеність трактувань суті і принципів надання гуманітарної допомоги часто слугує причиною появи нових схем відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом, поширення прихованих політичних впливів, маніпулювання суспільною свідомістю.

Підтримуємо ініціативу розробників проєкту «Сфера» щодо розділення принципових положень на групи стосовно якості і стосовно підзвітності. Спільними принципами визначено такі: гуманності (фундаментальний), незалежності, єдності та універсальності. Міжнародне гуманітарне право акцентує увагу на принципі нейтралітету. У той час Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця акцент робить на нейтральності, що обумовлено самою ідеєю цього руху. В налагодженні гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів варто цьому приділити особливу увагу. Спільними також є принципи неупередженості, незалежності, недискримінації. Потребують додаткового розроблення принцип недискримінації, принцип інклюзивності, який презентовано в Основному стандарті надання гуманітарної допомоги проєкту «Сфера».

Перспективно подальшого розроблення заявленої теми вбачається кримінологічний аналіз відповідності цим принципам і міри їх реалізації в організаціях, які опікуються обігом гуманітарної допомоги в реаліях українського сьогодення, інтегрування принципів гуманітарної допомоги з професійною етикою надавачів, отримувачів, бенефіціаріїв гуманітарної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт. Проблемні питання у сфері здійснення гуманітарної допомоги в Україні. Сформовано командою урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції» станом на 26 червня 2018 року. Київ, 2018. 43 с.
2. Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги. Проєкт «Сфера». The Sphere Project Copyright@The Sphere Project 2011. URL : <http://spherestandards.org/>
3. Закон України Про благодійну діяльність та благодійні організації. Документ 5073-VI, чинний, поточна редакція від 11.12.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
4. Закон України Про гуманітарну допомогу. Документ 1192-XIV, чинний, поточна редакція від 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
5. Ковальов П. Латентна гуманність. Гуманність – що це таке? Довговічність модних понять. 12.02.2022. URL : <https://freestyle.in.ua/latentna-gumannist-gumannist-shho-ce-take-dovgovichnist-modnix-ponyat/>
6. Коротко про ООН. Надання гуманітарної допомоги. 2021. URL : <https://web.archive.org/web/20110707192230/http://www.un.org>
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни Женева, 12 серпня 1949 року. Документ 995_154. Редакція від 08.02.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
8. Механізми надання державою гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану (станом на 01 червня 2022 року). Київ : Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 75 с.
9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8#Text

10. Основоположні принципи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Короткі відомості МКЧХ. Женева, 2020. 8 с.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 5.03.2022 № 202 «Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2022-%D0%BF#Text>

12. Яковлев А. Міжнародне гуманітарне право та документування злочинів під час збройного конфлікту. Вебінар 08.04.2022. URL : <https://advokatpost.com/mizhnarodne-humanitarne-pravo-ta-dokumentuvannia-zlochyniv-pid-chas-zbrojnoho-konfliktu-advokat-iakovliev/#:~:text>

